

Иван Вазов (1850-1921)

Патриарх на българската литература

От Никола Русанов

В историята на българската литература Иван Вазов е толкова единствено явление, каквото е Хан Аспарух за нашата държавност, светите братя Кирил и Методий или българският Княз Борис – Покръстител в духовното и интелектуално развитие на българския народ, Отец Паисий или огненият Георги С. Раковски в българското Възраждане.

Всички те имат нещо общо – положили крайъгълен камък и основите на нещо ново и велико, предопределено да ги надживее. Така те рязко променяха бъдещата посока на историята на народа, обитаващ частта на Балканския Полуостров, известна като България за повече от хилядолетие. Земята, в която живееше българският народ се простираше от река Дунав на север до Егейско море на юг и от Черно море на изток до Албания на запад. Държава, влязла в историята като страната на българите.

Иван Вазов е роден като османски поданик в гр. Сопот в поробена Тракия, но в годината на смъртта му след 70 години беше официално провъзгласен и честван като най-големият национален поет. Той беше често назоваван с обич „Дядо Иван“ от млади и стари в България. Приживе Вазов си спечели любовта и доверието на народа и се издигна като съвест и глас на цялата българска нация. Той страстно възпя народните пориви и идеали, вярата и отчаянието, победите и пораженията на българския народ в неговата борба за справедливост, за постигане на национално обединение след векове на турска политическа доминация и гръцко духовно подтисничество. Иван Вазов пъ възторжено, изпълнен с радост, но и плака горчиво, разтърсен от мъка при всички бурни превратности на новата българска история. Беше яростно критикуван, преследван и принуден да бяга от страната, даже за кратко беше отричан като поет. Литературната му съдба висеше на косъм непосредствено след идването на комунистическия режим на власт в България. Независимо от всичко, литературните му достижения остават незасегнати, популярен и обичан, с незасенчено величие, неговият гений блести в България повече от всякога. И как би могло да е иначе? Гаси ли се „туй що не гасне“, може ли някой да отнеме на поета това, с което майката-природа го е обсипала така изобилно?

Вазовите песни са дълбоко вплетени в сърцата на българите, без разлика на възраст, местоживеење и няма сила на света, способна да изличи тази връзка. Да се извадят те от съкровищницата на българската литература би означавало същото като да се лиши английската литература от делото на Шекспир.

В днешна България Вазов отново е тачен като върховният национален поет и творбите му – поезия и проза постоянно се произдават.

В близкото минало Вазов беше несправедливо обвиняван в разпалване на агресивен национализъм и шовинизъм чрез някои от неговите най-пламенни патриотични песни. Но Вазов не беше шовинист и не можеше да бъде поради естествената си същност на обикновен български патриот, честен и искрен в гнева си срещу тресавището от неправди и чуждо владичество, натрапено на неговия народ, в правото си да търси по-добра национална съдба. Така че поетът най-вече изразява бунта на българския народ срещу злините и националните нещастия в резултат на грабителската алчност на съседните държави, манипулирани от Великите Сили във военно-политически и дипломатически маневри.

Вазов беше съвършено олицетворение и събирателен образ на българския народ, на неговите национални възжеления. И ако трябва да бъде обвиняван в шовинизъм, то същото обвинение следва да бъде отправено към целия народ. Но Историята ни учи (доколкото ние умеем да се учим от нейните уроци), че през дългите векове българският народ никога не е протягал ръка към завладяване и подчинение на други народи и земи. Неговите борби винаги са били за предотвратяване на агресия, за самосъхранение като народ и за национално обединение, но никога завоевателни. В името на тези цели българската държава води три неуспешни войни за освобождение на българите от Тракия и Македония.

Вазов не беше грубиянът-шовинист, както някои искат да внушават, точно обратното- той беше хуманист, народен поет и гражданин на света. Това е видно от редица негови произведения, но най-вече от творби като поемата „В окопите“ и разказът „Иде ли?“ В първата Вазов дава мило описание на сърцераздирателна сцена, в която двама войници – българин и сърбин от двете воюващи страни в мирно време били съседни, познавали се добре, но в разгара на братоубийствената битка се стрелят и раняват един друг. В окопите, в последна агония те разменят спомени от мирния живот, взаимно се утешават и молят за прошка. Изключително трогателна сцена!

В разказа „Иде ли?“ героинята Цена, чийто син участва във войната срещу Сърбия, вероломно нападнала България през 1885 г., при вида на пленените сръбски войници възкликва: „ О, погледни ги бедничките, та те са също като нашите момчета“. Тази сцена красноречиво говори за авторовите чувства. Същата Баба Цена, чийто син е загинал във войната срещу Сърбия, дава храна и вино на пленените вражески войници и ги утешава с майчинска топлина. Един „шовинист“ би ли написал поема и разказ в този дух? Тези примери не са ли ясен отговор на обвиненията срещу Вазов в шовинизъм и краен национализъм?

Не, Вазов не беше шовинист и войнолюбец! Той ненавиждаше войната и жестокостите и никога не ги защити; в същото време той силно ненавиждаше робството, което сам беше изпитал. Също така Вазов ценеше високо историческото наследство на своя народ, който беше обикнал със силата на поетичното си сърце. На него той посвети целия си живот. Затова е разбираемо защо поетът, възпял красотата и любовта, в същото време твърдо заявява: „Не даваме я!“ Не даваме това, което ни е дадено по рождение, което ни принадлежи по наследство от нашите предци, от векове – нашата земя и нашия народ!

Не е ли естествено и безспорно право на всеки човек да тачи светата памет на дедите си и да пази наследieto им като зеницата на очите си? Това ли е „шовинизъм“? Нека прочетем поемата и преценим сами:

Не даваме я!

Не даваме я, не — земята мила,
земята на светите ни отци.
Не даваме праха на Самуила,
ни славата на двамата светци!

Тя наша е! Тя с нази е носила
открай ярем и търнови венци,
да, наш е Солун, Шар, Пирин и Рила
и песните на нейните певци.

Не даваме, тъй как не бихме дали
завета на бащите си заспали,
зеницата на нашите очи!

Не даваме, дар бог стои отгоре,
дори в онез гори, поля, простори
светото слово българско ечи!

Бележка на редактора: Авторът Русанов завършва с цитат от поема на Байрон:

*Hereditary bondsmen ! Know ye not
Who would be free, themselves must
Strike the blow?*

Lord Byron

*О, наследствени роби! Не знаете ли,
Че тези, които искат свобода
Сами трябва да нанесат удара?*

Лорд Байрон

Превод: Васил Попвасилев. Статията е публикувана в кн. 1, година VI на сп. Balkania (1972)

Линкове към Иван Вазов:

<http://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%98%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%92%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2>

<http://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=14&WorkID=1004&Level=1>

http://en.wikipedia.org/wiki/Ivan_Vazov